

Van. prof. dr. Amer Ćaro

Dalila Oruč, MA

(NE)IDENTIFIKACIJA DAROVITIH UČENIKA U RAZREDNOJ NASTAVI

Sažetak

Identifikacija darovitih učenika u odgojno-obrazovnom sistemu je kompleksan problem sa kojim se susreću brojne razvijene zemlje, pa tako i Bosna i Hercegovina. U našem odgojno-obrazovnom sistemu nema tačne, precizne, naučno utemeljene identifikacije darovite djece, nego se uzimaju u obzir mišljenja učitelja, roditelja i drugih stručnjaka. Tako su daroviti učenici asocijacija na pojedince s različitim prednostima u odnosu na svoje vršnjake. Oni posjeduju sposobnost bolje, brže i progresivnije percepcije svijeta u kojem se nalaze. Darovito dijete u adaptiranom okruženju koje ga sluša, prati i usmjerava njegove sposobnosti zasigurno će izrasti u osobu punu samopouzdanja, biti zadovoljno i postizati lijepe rezultate. Cilj ovog rada je bio ispitati načine identifikacije darovitih učenika u razrednoj nastavi. Istraživanjem su obuhvaćena 123 učitelja u privatnim i državnim školama na području grada Zenice. Korištena je deskriptivna metoda, servej metoda kao varijanta deskriptivne metode, te metoda teorijske analize i sinteze. Tehnike koje smo koristili u sklopu servej metode su anketa i skale procjena. Primijenjen je sociodemografski upitnik koji se odnosio na opće informacije o učiteljima, te Gagne-Nadue skala koja se odnosila na modele rada sa darovitim učenicima nižeg školskog uzrasta. Kao izrazito važna pokazala se i adekvatna i pravovremena identifikacija darovitih učenika, ali i sama saradnja između roditelja i učitelja.. Ono što je najvažnije jeste da roditelji, ali i učitelji pravovremeno identifikuju darovitog učenika, pronađu odgovarajuće metode i modele rada sa darovitim učenikom, te kontinuirano prate njegov rad i napredak.

Ključne riječi: darovitost, daroviti učenik, učitelj, identifikacija, saradnja

Uvod i teorijski pristup problemu

Jedna od velikih pogrešaka koju rade osnovne škole jeste podjela učenika na darovite i nedarovite. Djeca se razvijaju različitim brzinama u različitim sposobnostima. Ako ih na početku podijelimo na darovite i nedarovite, da li ćemo ih frustrirati i kočiti u razvoju? Djeci

je važno objasniti da je društvo sistem u kojem su svi poslovi važni, sve vještine korisne ali da je ipak dobro ako poslove podijelimo prema sposobnostima izvođača. Zbog toga je od izuzetne važnosti prepoznati i usavršavati vlastite sposobnosti. Postoje razni oblici darovitosti. Neke od njih možemo prepoznati u ranoj dobi, dok druge postaju vidljive kasnije. Naravno da darovitost za matematiku i fiziku ne možemo prepoznati kod trogodišnjeg djeteta, ali talenti za muziku i likovnu umjetnost mogu se prepoznati u ranoj dobi.

Darovitost nije pojam novijeg datuma jer se o njoj već dugo govori u području odgoja i obrazovanja. Prema Lazareviću (2001) najstarije i najrasprostranjenije shvatanje darovitosti možemo posmatrati iz psihometrijske definicije inteligencije. Tokom opažanja kako se ljudska sposobnost snalaženja u različitim situacijama raspoređuje prema zvonolikoj krivulji, proizašla je mogućnost mjerenja spomenute sposobnosti tj. inteligencije. Prema Termanu darovitost je visoka opća intelektualna sposobnost (Winer, 2005, prema Adžiću, 2011), a prema Tanennbaumu darovitost je produktivno kreativna sposobnost (Tanennbaum, 2004, prema Adžiću, 2011).

Prema Winneru (2005) darovita su djeca ona sa trima netipičnim obilježjima: prijevremena razvijenost, inzistiranje da sviraju po svom i žar za svladavanjem. To su ona djeca koja gaje istinsku motiviranost za područje u kojem su nadareni i pokazuju znakove prijevremene razvijenosti, a interes im je toliko jak da graniči s opsesivnim. (Winner, 2005).

Smatra se kako darovito dijete pokazuje karakteristike koje bi mogle u odrasloj dobi rezultirati konkretnim stvaralačkim doprinosom – umjetničkim, tehničkim ili znanstvenim. Ipak, ne možemo govoriti o darovitosti kao ranom obliku zrelog stvaralaštva niti o stvaralaštvu kao o zrelom obliku darovitosti jer su istraživanja pokazala da darovita djeca ne postaju uvijek stvaratelji, kao što ni mnogi odrasli stvaratelji nisu kao djeca pokazivali svoju darovitost. (Čudina-Obradović, 1990).

Različiti oblici darovitosti

Postoje dva osnovna oblika darovitosti: potencijalna i produktivna (ostvarena) darovitost. Potencijalna darovitost je mogućnost, određeni potencijal koji pojedinac ima, a koja mu omogućuje da se neke njegove sposobnosti razviju, i najčešće je prisutna kod djece i mladih. Produktivna darovitost su aktivnosti kroz koje se darovitost pojedinca iskazala u određenim produktima, u ranijem, bržem, boljem, višem, uspješnijem, dakle u izrazito natprosječnom postignuću (Cvetković-Lay i Sekulić Majurec, 2008; Nikčević-Milković i sur., 2016).

Osnovu potencijalne darovitosti čini niz naslijeđenih dispozicija koje omogućuju da se neke sposobnosti pojedinca natprosječno razviju. Hoće li se te predispozicije razviti ili ne, ovisi o brojnim utjecajima okoline kojima je dijete izloženo i koji djeluju na njegovu ličnost i iskustvo (Cvetković-Lay i Sekulić Majurec, 2008; Vizek Vidović, 2008). U ranom djetinjstvu darovitost još ne mora biti specifična, ali iskazuje se u usmjerenosti na određenu vrstu informacija i lakoću njihove obrade (Vizek Vidović, 2008).

Daroviti i talentovani učenici ne čine samo homogenu skupinu, već pokazuju širok raspon individualnih različitosti. Najstariji i najširi prihvaćen oblik darovitosti jest onaj koji proizlazi iz psihometrijske definicije inteligencije. Razina opće intelektualne sposobnosti, koja se mjeri testovima inteligencije, u ovom je obliku jedini kriterij svrstavanja u grupu darovitih. Ipak, današnja shvaćanja, uz opću intelektualnu darovitost, naglašavaju i ostale vrste darovitosti koje su se dugo vremena zanemarivale. Darovitost se može iskazivati u različitim specifičnim područjima koja također zauzimaju vrlo važno mjesto, a sukladno Gardneru, osim opće inteligencije, sve se više promatra i stepen razvijenosti ostalih vrsta inteligencija.

Karakteristike darovitih učenika

Kada govorimo o darovitosti učenika ne možemo a da se ne pitamo koje su to karakteristike darovitih učenika i po čemu se oni razlikuju. Prema Stojakoviću (2006) u opisu identifikovanih učenika nastavnici su isticali sljedeće osobine: snalažljiv, dosjetljiv, iznalazi nova rješenja, posjeduje neki poseban nemir, brzo i pravilno zaključuje, logički misli, pametan, sklon pravilnom zapažanju i uočavanju, brzo shvata, sistematičan, konstruktivan i uporan da se zadatak riješi do kraja, zainteresovan, pažljiv, pedantan, precizan i tačan.

Sa druge strane, prema Aniti Woolfolk (2016) istinski darovita djeca nisu učenici koji jednostavno uče brzo i uz malo napora. Radovi takvih učenika su originalni, posebno napredni s obzirom na njihovu dob. Međutim, ne postoji jedan ispravan odgovor koji možemo ponuditi ako nas neko upita ko su to daroviti učenici. Ono što mi možemo jeste razlikovati darovite učenike prema sljedećim karakteristikama: kreativna i nadarena djeca mnogo češće proizvode fantastične i luckaste ideje, teže da rješavaju probleme i zadatke na različite i nove načine i ne kreću se poznatim i utvrđenim putevima, njihov rad karakteriše se humorom i zabavnošću. (Stojaković, 2006, str. 351)

Nadarena i kreativna djeca imaju više povjerenja u vlastite ideje i procjene svoga rada i zalaganja. Prilikom identifikacije darovitih učenika, nastavnici trebaju moći procijeniti svoje učenike na osnovu činjenica:

- a) ko u razredu predlaže najviše ideja,
 - b) ko u razredu ima najoriginalnije i najneobičnije ideje,
 - c) ko najčešće u razredu pronalazi nove i različite puteve rješavanja zadataka,
 - d) ko najčešće u razredu pronalazi i izmišlja nove funkcije predmeta i sadržaja.
- (Stojaković, 2006, str. 354).

Darovita djeca su vrlo maštovita i kreativna. Njihov proces umnog sazrijevanja teče brže u odnosu na njihove vršnjake. To su djeca koja mnogo više čitaju i pokazuju veliki interes za specifična područja. Odraslima postavljaju mnogo pitanja, logički brže zaključuju, mogu analizirati, sintetizirati i stvoriti vlastite puteve rješavanja određenih problemskih situacija. Zbog neodgovarajućih nastavnih planova i programa, ali i pogrešnog pristupa učitelja, mogu biti nepažljivi ili ometati druge učenike u svojim aktivnostima. Tada pokazuju suprotne osobine koje se očekuju od njih: otpor za rad u grupi ili paru, površan rad ili teško prihvatanje neuspjeha.

Važnu ulogu u identifikaciji darovite djece imaju i roditelji. Roditelji su u svakodnevnoj prilici da posmatraju i opažaju ponašanje svog djeteta. To ponašanje se manifestuje u nizu različitih prirodnih situacija. Upravo su roditelji ti koji su najčešći i najvažniji izvor informacija o djetetovoj nadarenosti. Međutim, postavlja se pitanje da li su roditelji emocionalno indiferentni u tom važnom periodu? Kao odgovor na ovo pitanje možemo dati konstataciju da je učitelj dosta relevantniji u identifikaciji nadarenosti učenika jer ima mogućnost usporedbe s vršnjacima djeteta i mnogo veće iskustvo u radu s velikim brojem različite djece. Prema Torensu (1962), većina roditelja visoko nadarene djece ovako opisuju njihovo ponašanje:

- a) mentalno i fizički veoma aktivna,
- b) pretjerano radoznala,
- c) imaju razvijen smisao za humor,
- d) dosta čitaju,
- e) vole da istražuju,
- f) uživaju u imaginativnoj igri,
- g) sjetljivi su za probleme. (Torens, 1962, prema Stojaković, 2006, str. 355).

Prema Čudini-Obradović (1991) postoje određeni znakovi nadarenosti kao što su:

- a) brzo učenje,
- b) bogat i složen rječnik,

- c) veliko znanje iz različitih oblasti,
- d) samostalno učenje iz različitih izvora,
- e) intenzivno čitanje ozbiljnih tekstova,
- f) brzo uočavanje činjenica i lahko shvatanje osnovnih principa,
- g) dobro uočavanje i razumijevanje stvari i pojava,
- h) posjedovanje izrazite vještine kritičkog mišljenja i vrline samokritičnosti,
- i) spontana, spretnija i brza upotreba metakognitivnih komponenti,
- j) primjena sve složenijih strategija u rješavanju problema,
- k) sposobnost uvida bitnog i novog u odnosima,
- l) formiranje tačnih i jasnih reprezentacija stvarnosti i sl. (Čudina-Obradović, 1991, str. 95).

Na osnovu većeg broja istraživanja možemo izvesti zaključak da su darovitost i kreativnost značajna svojstva ličnosti, ali kao takvi nisu sami sebi dovoljni za postizanje zapaženih rezultata.

Smatramo da je potrebno istaći i rezultate istraživanja do kojih je došla Bosiljka Đorđević (1979), gdje su nastavnici sastavili listu relevantnih osobina za identifikaciju darovitih učenika kao:

- a) radoznalost (istraživanje, manipulacija itd.),
- b) originalnost u mišljenju i radu,
- c) nezavisnost u mišljenju i radu,
- d) samostalno sastavljanje i dovršavanje priča,
- e) proizvodnja mnogih ideja i eksperimentisanje,
- f) fleksibilnost ideja u mišljenju,
- g) eksperimentisanje idejama i predmetima,
- h) konstruisanje i građenje,
- i) dosada u rutinskom radu,
- j) osjetljivost za probleme,
- k) sposobnost i razvijanje plana istraživanja i eksperimenata (Stojaković, 2006, str. 357).

Kada sagledamo sve spomenute karakteristike, možemo izvesti neke globalne zaključke o ličnosti nadarene djece. Prema Stojakoviću (2006) sljedeće karakteristike su veće kod nadarene djece:

1. U domenu interesovanja:

- a) imaju težnju da ispituju kako stvari i predmeti funkcionišu i da otkrivaju nova značenja sadržaja i predmeta,
- b) imaju veću želju da se igraju i bave sportom,
- c) uživaju u čitanju novina, stripova i knjiga,
- d) u aktivnostima kojima se bave mogu provesti dugo vremena,
- e) vole da skupljaju različite zbirke i imaju raznovrsne hobije,
- f) interesuju se i rano pitaju o prirodi, nastanku svijeta, čovjeka i svemira,
- g) često uživaju u društvu odraslih i traže odraslije drugove,
- h) žele da se iskažu i realizuju svoju ličnost,
- i) rano izvode eksperimente i oglede iz vlastitih pobuda i u cilju provjeravanja vlastitih mišljenja i hipoteza,
- j) ne plaše se novina i radosni su u susretu s njima, itd.

2. U domenu sposobnosti:

- a) imaju visok stepen originalnosti i često koriste neobične ideje i neobične postupke u istraživanju okoline,
- b) lahko i brzo uče i shvataju,
- c) dobro opažaju i lahko se koncentrišu,
- d) nauče brzo da čitaju i pišu,
- e) snalažljivi su i imaju bujnu maštu,
- f) imaju bogat rječnik i koriste fraze i veće rečeničke sklopove,
- g) bolja fizička razvijenost i aktivnost,
- h) manje izostaju s nastave, sa časova,
- i) imaju veću sposobnost izražavanja i kritičkog prosuđivanja,
- j) uspješno otkrivaju uzročno-posljedične odnose među stvarima i pojavama,
- k) imaju sposobnost uopštavanja i otkrivanja logičkih veza,
- l) imaju razvijenija čula, itd.

3. U domenu socijalizacije:

- a) obično pokazuju bolju prilagođenost sredini u kojoj žive i rade u odnosu na djecu iz normalne populacije,
- b) u prosjeku se bolje prilagođavaju radnom mjestu kad odrastu i imaju manje sukoba u porodici i braku,
- c) imaju znatno manje prestupa prema društvenim normama,

- d) obdarena djeca, također, bolje od ostalih, mogu da osjete šta druge osobe misle i osjećaju (bolja socijalna inteligencija) i bolje se snalaze u prosuđivanju socijalnih situacija,
- e) imaju često buntovničko ponašanje i otpor prema autoritetu,
- f) neadekvatan odgojno-obrazovni rad može da dovede do toga da obdarena djeca postanu agresivna, tvrdoglava ili stidljiva, pa zbog toga imaju poteškoća u životu i prilagođenosti,
- g) obično naginju ka vedrom raspoloženju i imaju smisla za humor,
- h) pokazuju veću samokritičnost, pa su manje sklona hvalisanju i procjenjivanju svojih sposobnosti,
- i) veoma rano pokazuju veliki interes za sebe i okolinu,
- j) teže ka otvorenosti i ljubazni su (Stojaković, 2006, str. 352).

Ako detaljno analiziramo sve navedene osobine možemo zaključiti da je od izuzetne važnosti na vrijeme uočiti darovite učenike i koristiti adekvatne modele rada sa njima.

Za otkrivanje i identifikaciju darovitih pojedinaca postoje dvije osnovne metode – metoda procjenjivanja (upitnici ili skale procjena učitelja, roditelja ili nekih drugih stručnjaka kao procjenjivača) i metoda testiranja npr. testovi postignuća i testovi sposobnosti. (Kadum i Hozjan, 2015).

U procesu otkrivanja više sudjeluju učitelji sa različitim tehnikama procjenjivanja, a u procesu utvrđivanja vrste i stupnja darovitosti obavezno se uključuju i stručnjaci različitih profila (psiholozi, pedagozi, sociolozi, liječnici) sa specifičnom metodikom i mjernim instrumentima (Koren, 1989). Smisao identifikacije jeste početak razvijanja programa za darovitost učenika. Ali, nije li to delikantan postupak? U tom trenutku neko odlučuje o daljnjoj sudbini razvoja darovitosti učenika. Neadekvatni mjerni instrumenti, pogrešno vrijeme identifikacije, neprepoznatljivost pojedinih kategorija samo su neki od faktora koji pridonose da neka djeca koja nose darovitost sa sobom ostanu neprimijećena. Iz ovoga proizilaze neka pitanja: kada je najadekvatniji trenutak identifikacije darovitosti? Kada to neće biti preuranjeno, a kada neće biti prekasno? Svakako da je mnogo veća opasnost od neidentifikacije darovitosti nego preuranjene identifikacije darovitosti.

Opasnost od neprepoznavanja darovitosti

Opasnost od neporepoznavanja darovitih učenika ne ogleda se u broju pogrešno identifikovanih učenika, nego u broju onih koji jesu nadareni, a nisu prepoznati kao takvi. Prema Čudini-Obradović (1991) kao najčešće neprepoznatljive kategorije nadarenih navode

se djeca sa razvojnim nedostatkom, djeca iz nepovoljne porodične situacije, djeca migranata, djeca koja funkcionišu ispod svojih mogućnosti i nadarene djevojčice.

Djeca s razvojnim nedostatkom su djeca sa fizičkim hendikepom, s nekim specifičnim poteškoćama u učenju, psihomotorna nerazvijenost i djeca sa emocionalnim teškoćama. Okolina ovakve djece većinom je pod utjecajem njihovog nedostatka i sve resurse polaže u popunjavanju ili otklanjanju istog. Nerijetko se dešava da taj nedostatak uslovljava i relativni neuspjeh u školi što uveliko kvari samopercepciju i onemogućava pravilan rast i razvoj. Prema Čudini-Obradović (1991) jedan od osnovnih problema u identifikaciji i tretmanu ove skupine darovitih učenika jeste u pogrešnom i preniskom očekivanju okoline od djeteta.

Također, djeca iz nepovoljne porodične situacije imaju taj hendikep nedostatka materijalnih, socijalnih i emocionalnih potreba. Kako razvijati darovitost i kreativnost u lošim socio-ekonomskim uslovima? Zar to ne može dovesti do stanja depresije i manjka samopouzdanja?

Sa druge strane, djeca migranata se susreću sa problemima koje im nudi nova sredina. Oni su napustili svoje sigurno okruženje i došli u nepoznato gdje im se nude nova pravila domaćina. Postoji dugi niz različitosti sa kojima se takva djeca susreću i interpretiraju se kao nedostaci. Zbog toga se učitelji i škola fokusiraju na njihovo ispravljanje, a darovitost takve djece prelazi u drugi plan.

Djecu koja funkcionišu ispod svojih mogućnosti je najteže prepoznati. Prema Čudini-Obradović (1991) njihov najveći problem je izostanak osnovnih znakova darovitosti – uspješnost i lahko učenje. Oni su blokirani u krugu neuspjeha u kojem se neprestano umanjuje samopercepcija tj. slika o sebi.

Zanimljivo je da se djevojčice mnogo teže identificiraju kao nadarene iz mnogo razloga. Isti autor nam navodi neke od njih: rjeđa pojava ekstremno visokih sposobnosti među djevojčicama, veća posvećenost djevojčica na ispunjenje školskih kriterija te manja usmjerenost na širenje i produbljivanje vlastitih interesa.

Osim opasnosti od neprepoznavanja darovitosti, postoji i opasnost od prekasnog prepoznavanja. Čudina-Obradović (1991) navodi kako moderni zagovornici rane identifikacije više naglašavaju važnost ranog uočavanja darovitosti kako bi se djetetu omogućila sigurnost, samopouzdanje i sloboda mišljenja. Prekasno je uočavanje darovitosti kada u ponašanju već dominiraju obrasci koji onemogućavaju razvoj neophodnih karakteristika koje smo naveli u poglavlju o karakteristikama darovitih učenika.

Ukratko rečeno, pravovremena identifikacija darovitih učenika nužna je da bi se došlo do pravilnog iskorištavanja potencijala kod djeteta. Tako ćemo im razviti samopouzdanje, kreativnost te pravilno usmjeriti motivaciju i njihove interese.

Metodološki okvir istraživanja

Cilj istraživanja

Cilj istraživanja jeste ispitati stavove učitelja razredne nastave o načinu identifikacije darovitih učenika u razrednoj nastavi .

Zadaci istraživanja

U skladu sa ciljem istraživanja, formulisani su sljedeći zadaci istraživanja:

1. Ispitati na osnovu kojih kriterija učitelji prepoznaju darovite učenike.
2. Ispitati koji je, prema mišljenju učitelja, najoptimalniji period za identifikaciju darovitosti učenika.
3. Ispitati da li je, prema mišljenju učitelja, darovitost više prisutna kod dječaka ili djevojčica.
4. Ispitati koji su to, prema mišljenju učitelja, benefiti saradnje između učitelja i roditelja.

Glavna hipoteza

U ovom istraživanju polazimo od glavne hipoteze koja pretpostavlja da učitelji identifikuju darovite učenike na osnovu znakova potencijalne darovitosti.

Na osnovu zadataka istraživanja, izvedene su sljedeće podhipoteze:

1. Pretpostavlja se da učitelji prepoznaju znakove potencijalne darovitosti.
2. Pretpostavlja se da je prvi razred najoptimalniji za prepoznavanje darovite djece.
3. Pretpostavlja se da je, prema mišljenju učitelja, darovitost više prisutna kod dječaka.
4. Pretpostavlja se da, prema mišljenju učitelja, saradnja sa roditeljima ima važnu ulogu u identifikaciji darovite djece.

Metode, tehnike i postupci istraživanja

U istraživanju smo koristili deskriptivnu metodu, zatim servej metodu kao varijantu deskriptivne metode, te metodu teorijske analize i sinteze. Nakon analize i obrade podataka dobijenih ovom metodom uradili smo uopćavanje i poređenje ili komparaciju. Tehnika koju smo koristili u sklopu pomenute servej metode je anketa. Anketirali smo učitelje privatnih i

javnih škola na području grada Zenice. Korištene su skale procjena. Prilikom statističke obrade podataka koristili smo: analiza frekvencija i postotak, χ^2 -test. Po SPSS programu obrađeni su rezultati gdje je analizirana frekvencija postotka i χ^2 -test.

Populacija i uzorak

Populaciju su činili učitelji javnih i privatnih škola na području grada Zenice. Zbog ekonomičnosti, pristupili smo odabiru prigodnog uzorka kojeg su činili učitelji sljedećih škola: OŠ „Musa Ćazim Ćatić“, OŠ „Meša Selimović“, OŠ „Alija Nametak“, OŠ „Edhem Mulabdić“, PU „Prva osnovna Montessori škola“ i PU OŠ „Hasan Kjačija Pruščak“ Zenica. Anketirali smo 123 učitelja. Većina učitelja, njih 92,68% su ženskog spola, dok je 7,32% muškog spola.

Kriteriji identifikacije darovitih učenika

S obzirom da u našem obrazovnom sistemu nema sistematske identifikacije darovitih učenika, postavlja se pitanje kako učitelji identifikuju darovite učenike. Kroz analizu prvog zadatka ovog istraživanja pokušali smo uočiti koji su osnovni kriteriji za prepoznavanje darovitih učenika. Nastavnicima je ponuđeno više načina pomoću kojih je moguće prepoznati i identifikovati darovite učenice, a oni su mogli izabrati jedan ili više njih za koje smatraju da su najadekvatniji pri identifikaciji darovitih učenika.

Kriteriji	neodabrani		odabrani	
	f	%	f	%
Imaju bogat i složen rječnik	72	58,5%	51	41,5%
Imaju veliko predznanje iz različitih oblasti i samostalno uče iz različitih izvora	53	43,1%	70	56,9%
Brzo uočavaju činjenice i lahko shvataju osnovne principe	38	30,9%	85	69,1%
Izražavaju kritičko mišljenje	30	24,4%	93	75,6%
Osjeti se originalnost u mišljenju i radu	36	29,3%	87	70,7%
Fleksibilni u davanju ideja i posjeduju osjetljivost za	61	49,6%	62	50,4%

probleme				
Interesuju se i rano pitaju o prirodi, nastanku svijeta, čovjeka i svemira	72	58,5%	51	41,5%

Tabela br. 1. Kriteriji identifikacije darovitih učenika

Tako je 41,5% učitelja reklo da je kriterij da učenici imaju bogat i složen rječnik, a njih 58,5% nije odabralo taj kriterij. Sa druge strane, većina učitelja (56,9%) smatra da ukoliko učenik ima veliko predznanje iz različitih oblasti i samostalno uči iz različitih izvora može biti pokazatelj darovitosti, ali njih 43,1% se ne slaže sa tim. Ako učenici brzo uočavaju činjenice i lahko shvataju osnovne principe, 69,1% učitelja će smatrati da ti učenici imaju potencijal darovitih učenika, dok 30,9% učitelja tu činjenicu ne uvažava kao kriterij za darovitost. Najdominantniji kriterij za odabir darovitih učenika jeste izražavanje kritičkom mišljenja. Veliki broj učitelja, njih 75,6% je odabralo ovaj kriteriji, dok njih 24,4% ne smatra da izražavanje kritičkog mišljenja može biti jedan od pokazatelja darovitosti. Drugi po redu odabranih kriterija jeste originalnost u mišljenju i radu. Učitelji, njih 70,7% smatra da je to dobar pokazatelj darovitih učenika, ali se 29,9% učitelja ne slaže sa tom konstatacijom. Također, možemo zaključiti da pola ispitanika, njih 50,4% smatra da je fleksibilnost u davanju ideja i osjetljivost za probleme jedan od mogućih pokazatelja darovitosti kod djece, dok se 49,6% učitelja ne slaže s tim. Ako se učenici interesuju i rano pitaju o prirodi, nastanku svijeta, čovjeka i svemira, većina učitelja tj. 58,5% neće uzeti to kao kriterij za darovitost, ali njih 41,5% će smatra da je upravo ta činjenica jedan od pokazatelja darovitosti kod učenika. Ako bismo napravili poredak odabranih kriterija to bi izgledalo ovako:

1. Izražavaju kritičko mišljenje,
2. Osjeti se originalnost u mišljenju i radu,
3. Brzo uočavaju činjenice i lahko shvataju osnovne principe,
4. Imaju veliko predznanje iz različitih oblasti i samostalno uče iz različitih izvora,
5. Fleksibilni u davanju ideja i posjeduju osjetljivost za probleme,
6. Imaju bogat i složen rječnik,
7. Interesuju se i rano pitaju o prirodi, nastanku svijeta, čovjeka i svemira.

Sukladno svemu prikazanome, izražavanje kritičkog mišljenja (75,6%), originalnost u mišljenju i radu (70,7%) te brzo uočavanje činjenica i lahko shvatanje osnovnih principa (69,1%) čine se kao tri najdominantnija kriterija za identifikaciju nadarenosti kod učenika. Ako pogledamo rezultate istraživanja do kojih je došla Bosiljka Đorđević (1979) i rezultate

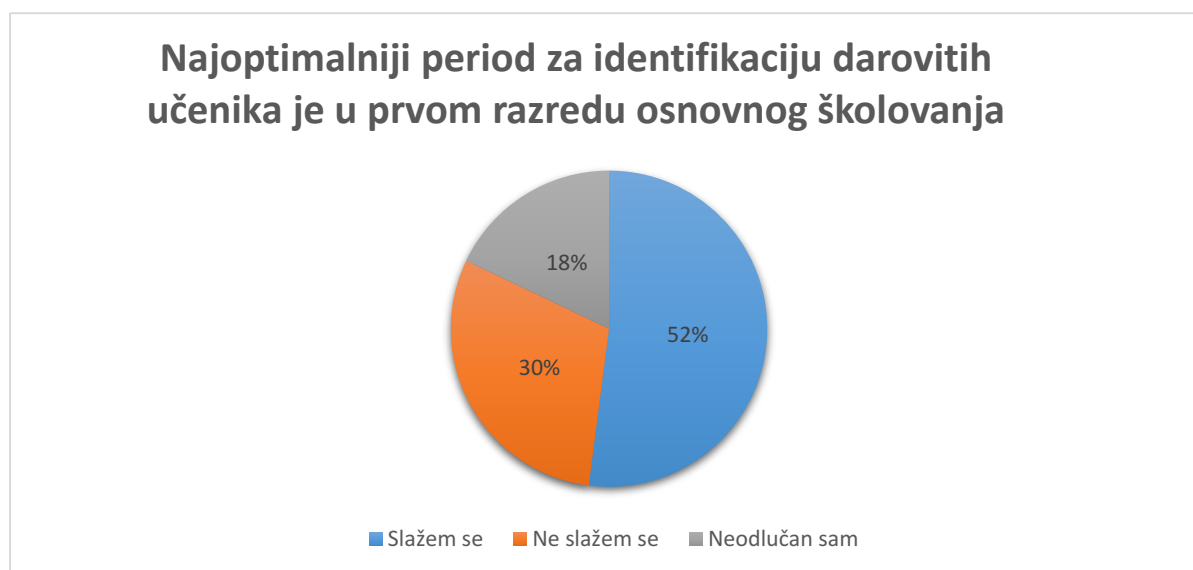
ovog istraživanja, možemo vidjeti da je poredak kriterija ostao gotovo pa identičan. U spomenutom istraživanju Bosliljke Đorđević prvi kriterij za identifikaciju darovitih učenika jeste radoznalost, ali već na drugom mjestu se nalazi originalnost i mišljenje u radu. Kada smo riješili dilemu u prepoznavanju darovitih učenika, možemo postaviti pitanje da li postoji određena opasnost od neprepoznavanja darovitih učenika. Koristeći raznu literaturu možemo vidjeti da se opasnost od neprepoznavanja darovitih učenika ne ogleda u broju pogrešno identifikovanih učenika, nego u broju onh koji jesu nadareni, a nisu prepoznati kao takvi. Prema Čudini-Obradović (1991) kao najčešće neprepoznate kategorije nadarenih navode se djeca sa razvojnim nedostatkom, djeca iz nepovoljne porodične situacije, djeca migranata, djeca koja funkcionišu ispod svojih mogućnosti i nadarene djevojčice. Djecu koja funkcionišu ispod svojih mogućnosti je najteže prepoznati. Prema Čudini-Obradović (1991) njihov najveći problem je izostanak osnovnih znakova darovitosti – uspješnost i lahko učenje. Oni su blokirani u krugu neuspjeha u kojem se neprestano umanjuje samopercepcija tj. slika o sebi. Osim opasnosti od neprepoznavanja darovitosti, postoji i opasnost od prekasnog prepoznavanja. Čudina-Obradović (1991) navodi kako moderni zagovornici rane identifikacije više naglašavaju važnost ranog uočavanja darovitosti kako bi se djetetu omogućila sigurnost, samopouzdanje i sloboda mišljenja. Prekasno je uočavanje darovitosti kada u ponašanju već dominiraju obrasci koji onemogućavaju razvoj neophodnih karakteristika koje smo naveli u poglavlju o karakteristikama darovitih učenika.

Ukratko rečeno, pravovremena identifikacija darovitih učenika nužna je da bi se došlo do pravilnog iskorištavanja potencijala kod djeteta. Tako ćemo im razviti samopouzdanje, kreativnost te pravilno usmjeriti motivaciju i njihove interese.

Najoptimalniji period identifikacije darovitih učenika

Ovim zadatkom željeli smo provjeriti koji je to najoptimalniji period za identifikaciju darovitih učenika prema mišljenju učitelja. Opažanje znakova darovitosti započinju roditelji već u prvoj godini života. Oni kod svog djeteta mogu opaziti da naročito živahno reaguje na neke karakteristike okoline (zvuk, boju, oblik ili socijalne situacije). Čak i kada roditelji ne interpretiraju te znakove kao signale za početak sistematskog razvijanja pretpostavljenih sposobnosti, ova će zapažanja ipak djelovati na njihov odnos prema djetetu: njihova očekivanja razvojnih rezultata bit će viša, što će na razvoj djelovati poticajno. Identifikacija je stručno utvrđivanje da li su opaženi i prepoznati signali doista znakovi razvijenije sposobnosti, te da li će dijete zaista profitirati od sustavnog i intenzivnog programa razvoja, ili

bi takav program bio neprimjeren dječijim sposobnostima, neusklađen s motivacijom,

nametnut i možda zbog toga štetan.

Najoptimalniji period za identifikaciju darovitih učenika je u prvom razredu osnovnog školovanja.					
	u potpunosti se ne slažem	djelimično se ne slažem	neodlučan sam	djelimično se slažem	u potpunosti se slažem
n	26	11	22	38	26
%	21,1%	8,9%	17,9%	30,9%	21,1%

Tabela br. 2. Najoptimalniji period za identifikaciju darovitih učenika je u prvom razredu osnovnog školovanja.

Zbog lakšeg i preciznijeg računanja, date rezultate možemo grupisati ovako:

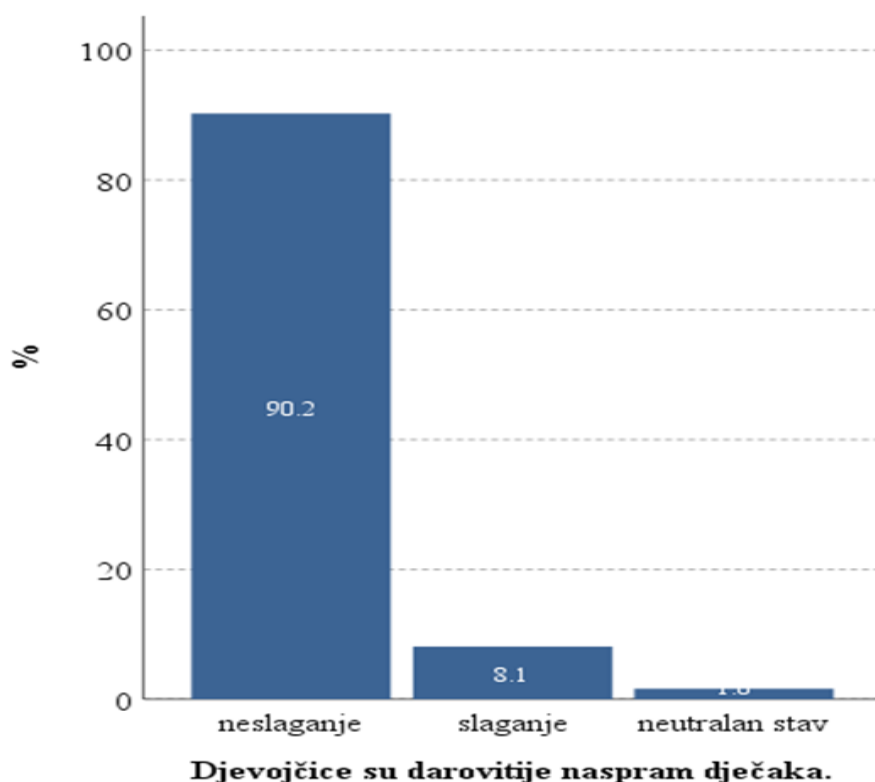
Grafikon br.1. Najoptimalniji period identifikacije darovitih učenika

Iz navedenog vidimo da se većina nastavnika, njih 52% slaže sa tvrdnjom da je najoptimalniji period za identifikaciju darovitih učenika u prvom razredu osnovnog školovanja, dok se njih 30% ne slaže s tim. $\chi^2 = 22,09$, $df=2$. Hi kvadrat-testom, utvrđeno je da postoji statistički značajna razlika, odnosno, značajno je veći broj nastavnika koji se slažu da je prvi razred osnovnog školovanja najoptimalniji period za identifikaciju nadarenosti. Iz navedenih rezultata možemo postaviti pitanje zašto većina nastavnika smatra da je prvi razred najoptimalniji period za identifikaciju darovitih učenika? Da li je to zbog činjenice da se u tom period u životu učenika dešava nešto sa čim nije imao prilike da se susretne ranije ili je to zbog činjenice da se u učenikovom životu sada pojavljuju nove osobe, učitelji, koje su osposobljene za identifikaciju darovitih? Roditelji su u svakodnevnoj prilici da posmatraju i opažaju ponašanje svog djeteta. To ponašanje se manifestuje u nizu različitih prirodnih

situacija. Upravo su roditelji ti koji su najčešći i najvažniji izvor informacija o djetetovoj nadarenosti. Međutim, postavlja se pitanje da li su roditelji emocionalno indiferentni u tom važnom periodu? Kao odgovor na ovo pitanje možemo dati konstataciju da je učitelj dosta relevantniji u identifikaciji nadarenosti učenika jer ima mogućnost usporedbe s vršnjacima djeteta i mnogo veće iskustvo u radu s velikim brojem različite djece.

Prisutnost darovitosti kod dječaka i djevojčica

Ovim zadatkom htjeli smo provjeriti da li nastavnici smatraju da su djevojčice darovitije od dječaka, ili su ipak dječaci darovitiji od djevojčica. Zanimljivo je da se djevojčice mnogo teže identificiraju kao nadarene iz mnogo razloga. Čudina-Obradović (1991) nam navodi neke od njih: rjeđa pojava ekstremno visokih sposobnosti među djevojčicama, veća posvećenost djevojčica na ispunjenje školskih kriterija te manja usmjerenost na širenje i produbljivanje vlastitih interesa

Grafikon br.2. Stavovi nastavnika o činjenici da su djevojčice darovitije naspram dječaka

Iz navedenog grafikona vidimo da se 90.2% učitelja ne slaže sa tvrdnjom da su djevojčice darovitije od dječaka. Samo 8.1% učitelja smatra da su djevojčice ipak darovitije naspram dječaka, dok je 1% učitelja odlučilo zadržati neutralni stav povodom ove tvrdnje.

Hi kvadrat test

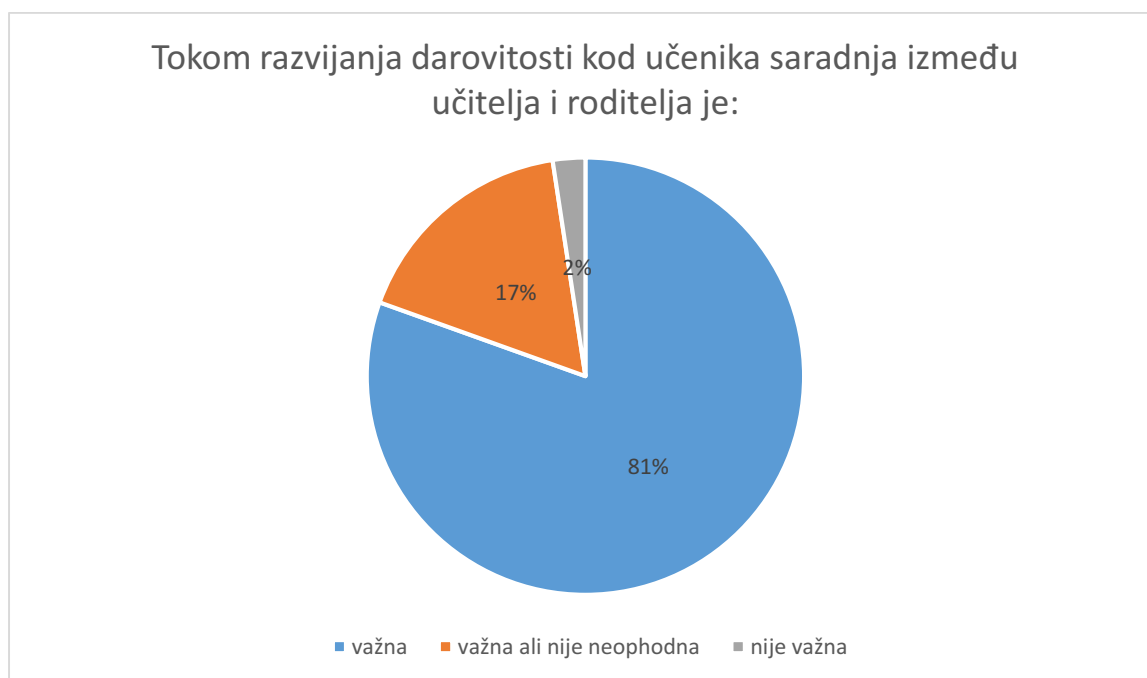
Djevojčice su darovitije naspram dječaka,	
χ^2	180,05 ^a
df	2
p	0

Tabela br. 2. Hi kvadrat test darovitosti kod dječaka i djevojčica

Hi kvadrat-testom je utvrđeno da postoji statistički značajno veći broj nastavnika koji se ne slažu sa tvrdnjom da su djevojčice darovitije naspram dječaka, iako je Mira Čudina-Obradović tvrdila da su djevojčice ipak darovitije u odnosu na dječake zbog svoje posvećenosti školi i školskim obavezama, te da su više posvećene ispunjenju školskih kriterija a manje usmjerene na širenje i produbljivanje vlastitih interesa, rezultati našeg istraživanja pokazuju kako nastavnici uglavnom smatraju da djevojčice nisu te koje su darovitije u odnosu na dječake.

Benefiti saradnje između učitelja i roditelja

Osim škole, posebno važnu ulogu u obrazovanju darovitih učenika imaju i roditelji, stoga je četvrti zadatak ovog istraživačkog rada bio ispitati koji su to, prema mišljenju učitelja, benefiti saradnje između učitelja i roditelja. Roditelji su u svakodnevnoj prilici da posmatraju i opažaju ponašanje svog djeteta. To ponašanje se manifestuje u nizu različitih prirodnih situacija. Upravo su roditelji ti koji su najčešći i najvažniji izvor informacija o djetetovoj nadarenosti.

Grafikon br. 3. Važnost saradnje između učitelja i roditelja

Iz navedenog grafikona možemo vidjeti da većina nastavnika, njih 81% smatra da je saradnja između učitelja i roditelja izuzetno važna i neophodna za razvoj darovitosti kod učenika, dok 17,1% učitelja smatra da je važna ali da ipak nije neophodna za razvoj darovitosti kod učenika. Samo mali broj učitelja, njih 2,4% smatra da saradnja ipak nije važna, ali da ponekad može pozitivno doprinijeti razvoju darovitosti kod učenika. Možno zaključiti da su učitelji itekako svjesni važnosti saradnje između učitelja i nastavnika. Važno je napomenuti da saradnja nije bitna samo kada je riječ o darovitim učenicima. Prosječni učenici ali i učenici s poteškoćama u razvoju itekako trebaju pomoć i od strane učitelja i od strane roditelja.

Škola nije jedina okolina u kojoj dijete – učenik boravi, odrasta, stiče nova iskustva i uči, nego je i samo dio tog okruženja. Ostali sudionici u procesu su vjerske ustanove, sportska ili umjetnička udruženja i slično. Temeljnu i najvažniju ulogu trebala bi imati i ima obitelj iz koje dijete dolazi i iz koje crpi osnove odgoja, morala, radnih i ostalih navika.

Nakon svega navedenog, nameće se tema saradnje svih sudionika u odgojnom procesu, a najviše saradnja učitelja i roditelja. Inače, saradnja škole i obitelji nije uvijek idilična i moguća zbog niza okolnosti koje ometaju saradnju: socijalna situacija, nesređeni obiteljski odnosi ili jednostavno indiferentnost jedne od strana koje bi trebale ostvariti saradnju u korist učenika čija bi dobrobit trebala biti svrhom takvoj saradnji. Svakako to vrijedi i za saradnju učitelja i roditelja darovitog učenika. Naglasak u takvoj saradnji treba biti na obostranoj informisanosti o darovitosti i potrebama darovitog djeteta kako bi se svaka daljnja saradnja

usmjerila dobrobiti i napredovanju darovitog djeteta. Svaki rad s darovitim učenicima treba proći određenu evaluaciju koja će uključivati i roditelje darovite djece.

Zaključak

Identificirati darovite učenike u razrednoj nastavi je jedna složena aktivnost koja zahtijeva saradnju učitelja, roditelja, pedagoško-psihološke službe kao i obrazovnih politika. Aktivnosti identifikacije trebaju voditi stručne osobe, na osnovu mjernih instrumenata koji imaju sve metrijske karakteristike. Naravno, prilikom identifikacije darovitih učenika nužno je saradivati sa učiteljima i roditeljima. Osim učitelja, posebno važnu ulogu u obrazovanju darovitih učenika imaju i roditelji. Roditelji su ti koji su u mogućnosti da svakodnevno posmatraju i opažaju ponašanje svog djeteta. Više od polovine ispitanika smatra da je saradnja između nastavnika i roditelja izuzetno važna i neophodna za razvoj darovitosti kod učenika i njihovo napredovanje. Učitelji su itekako svjesni važnosti saradnje između njih i roditelja darovite djece. Roditelji su, hijerarhijski gledano, prva i najvažnija instanca u razvoju darovitog djeteta. U porodici se najčešće događa otkrivanje, a nerijetko i rana identifikacija darovite djece, te je porodica taj pogon koji će jednom prepoznato darovito dijete usmjeriti i truditi se kako bi se njegovi potencijali razvili. Na osnovu sustavne identifikacije, neophodno je utvrditi programe rada za darovite učenike jer su oni najvredniji članovi društvene zajednice.

Literatura

1. Adžić, D. (2011). *Darovitost i rad s darovitim učenicima*. Agencija za odgoj i obrazovane, Zagreb. br. 25 (1/2011.). str. 171.-184.
2. Andrilović, V., Čudina-Obradović, M. (1996). *Psihologija učenja i nastave*. Školska knjiga, Zagreb.
3. Cvetković - Lay, J. i Pečjak, V. (2004). *Možeš i drukčije*. Priručnik s vježbama za poticanje kreativnog mišljenja, Alinea. Zagreb.
4. Cvetković-Lay, J. (2010). *Kad bi se njih pitalo. priče iz radionica za darovitu djecu*. Alinea, Zagreb
5. Cvetković-Lay, J. i Majurec-Sekulić. A. (1998). *Darovito je, što ću s njim?*. Alineja, Zagreb.
6. Cvetković-Lay, J.(1995). *Ja hoću i mogu više*. Alineja, Zagreb.
7. Čudina- Obradović, M. (1991) *Nadarenost*. Školska knjiga-Zagreb.

8. Čudina-Obradović, M.(1990). *Nadarenost razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*, Školska knjiga- Zagreb,
9. Čaro, A, (2009), Stavovi nastavnika općine Tešanj o darovitim učenicima, Zbornik radova Pedagoškog fakulteta u Zenici,
10. Galbraith, J. (2007). *Kako prepoznati darovito dijete*. Veble commerce, Zagreb.
11. George, D. (2005). *Obrazovanje darovitih*. Educa, Zagreb.
12. Hüther, G., Hauser, U. (2015). *Svako je dijete darovito*. Harfa, Split.
13. Huzjak, M. (2006). Darovitost, talent i kreativnost u odgojnom procesu. Učiteljski fakultet, Sveučilište u Zagrebu. 1(11). str. 289.-300.
14. Kadum, S. i Hozjan, D. (2015) *Darovitost u nastavi*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
15. Koren, I. (1989). *Kako prepoznati i identificirati nadarenog učenika*. Školske novine, Zagreb.
16. Koren, I. (1996). *Neke karakteristike stavova učitelja o pojavi nadarenosti i nadarenim pojedincima*, Napredak.
17. Koren, I. (1998). *Model organizirane brige za nadarene u odgojno-obrazovnom sustavu*, Napredak
18. Lazarević, N.(2001/02). *Darovitost*. Filozofski fakultet, Rijeka.
19. Ozimec, S. (1996). *Otkriće kreativnosti*. Tonimir, Varaždinske toplice.
20. Stojaković, P. (2006). *Psihologija za nastavnike*. PRELOM- Banja Luka
21. Vizek Vidović, V. (2008) *Osobine darovite djece*. U: Vlahović-Štetić. V., ur., *Daroviti učenici: Teorijski pristup i primjena u školi*. Drugo dopunjeno i izmijenjeno izdanje. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu. str. 25-47.
22. Vodopija, Š. (2004). *Kako otkriti i potaknuti darovitost*. Savjetnik. Žagar. Rijeka.
23. Von Krafft, T., Semke, E. (2008). *Kako otkriti i potaknuti darovitost*. Mozaik knjiga. Zagreb.
24. Vranjković, Lj. (2010). *Daroviti učenici*. Život i škola. 24 (2/2010). god. 56.. str. 253.-258.
25. Vrkić Dimić, J. i Buterin Mičić, M. (2018) Razvoj darovitosti kroz suradničke oblike učenja. U: Radeka, I., ur., *Odgoj i obrazovanje darovitih učenika: suvremene pedagoške implikacije*. Zadar: Sveučilište u Zadru. str. 51-67
26. Winner, E. (2005). *Darovita djeca, mitovi i stvarnosti*. Ostvarenje. Buševac.
27. Woolfolk, A. (2016). *Edukacijska psihologija*. Naknada Slap. Zagreb.

28. Yahnke Walker, S. (2007). *Darovita djeca, vodič za roditelje i odgajatelje*. Veble commerce. Zagreb.

(NON) RECOGNATION OF GIFTED IN CLASS TEACHING

Abstract

The recognition of gifted students in the educational system is a complex issue faced by numerous developing countries, including Bosnia and Herzegovina. Within our educational system, there is a lack of precise, scientifically grounded recognition of gifted children. Instead, recognition relies on the opinions of teachers, parents, and other experts. Gifted students are thus characterized as individuals with various advantages compared to their peers, possessing the ability for better, faster, and more progressive perception of the world around them. In an adapted environment that listens to, monitors, and guides their abilities, gifted children will undoubtedly develop into self-confident individuals, experiencing satisfaction and achieving notable results. The aim of this study was to examine the methods of identifying gifted students in primary education. The research encompassed 123 teachers from private and public schools in the Zenica area. The descriptive method, survey method as a variant of the descriptive method, and the method of theoretical analysis and synthesis were employed. Techniques within the survey method, such as surveys and assessment scales, were utilized. A sociodemographic questionnaire addressing general information about the teachers and the Gagne-Nadeau scale focusing on working models with gifted students in lower grades were applied. Adequate and timely identification of gifted students, along with collaboration between parents and teachers, has proven to be highly significant. Importantly, parents and teachers should promptly identify gifted students, find suitable methods and models for working with them, and continuously monitor their work and progress.

Keywords: *giftedness, gifted student, teachers, identification, collaboration*